
Česká grafická „Unie" a. s. Praha
Oko Boží
Stálost
Best
Poselství
Botschaft
Hir

p. f. 1941

B O H U S L A V   B R O U K

Bludnost jedné představy

Autorův exemplář

Lidé, hodnotíce s osobního stanoviska své pozemské putování a snažení, shledávají vesměs, že jejich život je vlastně jen neradostné, lopotné plahočení a obvykle s bolestnou závistí vzpomínají především oněch jedinců, kteří oproštěni od všech povinností se oddávají po celý svůj život toliko svým osobním zábavám a kteří si nečiní jiných starostí, než jakým kratochvilným způsobem by zahnali nudu nekonečně se opakujících dní a nocí. Zdá se totiž, že nejlépe užívají života, jenž je konec konců s hlediska jednotlivcova doopravdy vždy jen honbou za vlastním blahem a spokojeností, právě ti lidé, kteří se vyhýbají každé práci a pečují stále jen o své rozptylení podle svých osobních zálib a materiálních možností, tedy na příklad lidé, kteří buď s kapsami, plnými krytých šeků, věčně cestují po celém světě, nebo kteří od rána do večera a od večera do rána jen holdují více nebo méně nestřídmě Bacchovi a Venuši. Ve skutečnosti nejsou však takovíto lidé, přestože si veškerou svou aktivitou shánějí nejslibnější radovánky, nikterak valní šťastlivci a rozhodně nejsou ani o nic šťastnější než druzí lidé, kteří, zasvětivše svůj život práci, nenacházejí skoro ani jediné volné chvíle pro sebe samé, pro vlastní pobavení a okoušení slastí, které nám příroda a plody lidské vynalézavosti umožňují zažít. Předně

totiž nezapomeňme, že jak požitkářství, tak i pracovitost mají stejnou genesi a funkci. Člověka vedou k pachtění za vždy novými a novými zábavami, k neplodnému požitkářství, právě tak jako k činorodosti, k usilovné práci na lidské civilisaci a kultuře, vždy tytéž motivy, to jest nespokojenost, nešťastnost neboli vnitřní rozháranost, mnohdy až k zoufalství se stupňující, která má být právě ať již tou nebo onou aktivitou utlumena, utišena. Proto, soudíme-li lidi požívačné, nechť nám je míra jejich požitkářství, intensita, s nímž shledávají zabavení, měrou jejich vnitřní nespokojenosti; a řekněme si: Jak nešťastný, jak zoufalý je to člověk, když s tak velkou vehemencí usiluje o neustálé zabavení, ohlušení, když jedinou sebekratší chvíli nesnese se zabývat sám se sebou.

Než vraťme se k svému původnímu tématu, zda čistě požitkářský život je šťastnějším, osobně uspokojivějším prožitím lidské pozemské pouti, než život zasvěcený poctivé a úmorné práci. Niterný zrod a účel požitkářství i pracovitosti, jak právě bylo řečeno, je stejný, takže obě protichůdné cesty životní, obě extrémní cesty za osobní spokojeností, za štěstím, mohly by se lišit jen v svých účincích, a o ty nám právě běží. Žel, nebo, chcete-li

díky bohu, dojdeme však brzy k poznání, že ani v tomto směru se rozmanité a nejrozlišnější způsoby života od sebe valně neliší. Čistě požitkářský život není nikterak blaženější než život člověka činorodého, štvoucího se z lopoty do lopoty. Naopak je spíše skoro vždy nešťastnější, i když nepomýšlíme na morální kocoviny, které většině lidem konec konců vzcházejí z neplodného utrácení času a z požitkářství často tak těžce hříšného. Každá zábava totiž omrzí a lidé, nenacházející na světě jiného rozptýlení, jiného ohlušení, které by jim dalo zapomenout na jejich osobní nesnáze a bolesti, na neutěšený stav jejich duše, než jaké jim je s to poskytnout neproduktivní a levné rozkošnictví, hledají pak, dříve nebo později, nejkrkolomnější způsoby, které by jejich smysly a ducha ještě dostatečně zabavily. Brzy se člověk přejí, přepije a přemiluje. Brzy ztratí obdiv a zalíbení v shlížení exotických měst a krajin a brzy přestanou zastiňovat jeho rozhled kulisy, kterými je obklopován v pochybných divadlech a okázalých společnostech. Poté mu zbudou jen nejdrastičtější zábavy, které mnohdy překročují meze schopností, respektive odolnosti lidského organismu a shovívavosti zákonů, a tak nakonec samo tělo lidské nebo zákony učiní přítrž nepřetržitému rozkošnictví a „šťastné“

požitkáře postihnou nebývalým utrpením. Konečně však i kdyby nebylo tohoto smutného zvratu požívačného života, jak velké štěstí kyne lidem z rozkoší, kterých jsou na světě vůbec s to užít? Nejintensivnější rozkoše, které se nám naskytají, vzpomeňme třeba jen akmé anebo excesů v pití, mají tvářnost smrti, neboť utlumují skoro zúplna veškeré naše smysly, city a rozum. V okoušení nejvyšších pozemských slastí máme tedy konec konců možnost toliko okoušet slasti smrti, slastnost pocitu, když nás opouštějí veškeré síly a vědomí. Nesporně sladké bezvědomí je nejvyšší slast, kterou můžeme dosíci požitky závislými na vnějším světě, a proto se nedivme, že čisté požitkářství, onen zdánlivě nejšťastnější způsob života, vede k omrzelosti životem a k touze po smrti, věčném klidu, vyrovnanosti. Z nemírně požívaného léku stává se tak jed.

Oproti zmíněným „šťastlivcům", plně „užívajícím" života, lidé cele oddaní práci nacházejí v práci poměrně velmi lehce vždy nové cíle, takže práce je vůbec nikdy nemůže omrzet jako snad zábava. Kromě toho každý pracující člověk a zejména ten, který je prací úplně absorbován, chová nezdolnou důvěru, že plodů své práce by mohl užít k bůhví jakým radovánkám, kdyby si jen chvíli dopřál

oddechu, kdyby se jen trochu uvolnil od své práce, a pevně věří, že si také jednou dopřeje sdostatek času k slastnému ztrávení plodů své horlivé výkonnosti. Zatím člověk nepracující, oddaný jen rozkošem a radovánkám ví nebo velmi brzy pozná, že všechny radosti života jsou chabé, než aby člověku dopomohly ke spokojenosti. Je zvykem tvrdit o lidech, nikdy k dílu ruku nepřiloživších, že nic o životě nevědí, avšak ve skutečnosti jsou to právě oni, kteří vědí o životě bezmála vše, a naopak lidé pracující, tvořící, ví o něm vlastně strašně málo, takže mohou ve své fantasii snít o užasných rozkoších, které je nám s to život poskytnout, a to jest také onen důvod, pro který jsou ochotni vždy nadále neúnavně pracovat a život chválit. Pracovití lidé ušetří si trpké poznání, podlamující lidské životní síly, poznání, že na světě nelze nikdy dojít rajského života, a že vlastně pozemské rozkoše jsou velmi skrovné, než aby se pro ně člověk plahočil světem. Jeden český básník napsal: „Zoufalých moudrost světa užíti je.“ V jeho verši je obsažena zajisté velká pravda, avšak jen kusá. K této moudrosti opravdu inklinují lidé ze zoufalství, jenže řečený básník zapomněl dodat, že to je „moudrost“ zoufalá nebo, snad lépe řečeno, „moudrost“ k zoufání.

Život požívačných lidí, kteří žijí jen svým zábavám, není zřejmě nikterak záviděníhodný, avšak lidé jim jej přesto závidí a nejspíše budou i nadále vždy závidět. Konečně lidé nezávidí zdánlivé štěstí a spokojenost jenom jim, nýbrž i všemožným jiným typům lidským, ba mnohdy i lidem velmi pracovitým, opravdu nic kromě práce na světě neznajícím, a to tehdy, dopracovávají-li se vysokého postavení, moci, slávy a pod. Jak výsostně šťastní by asi byli, domnívají se klamně, kdyby zaujímali jejich místo. Z duše většiny malých lidí, nucených poslouchat celé řady nadřízených a ztrácejících se v lidské společnosti opravdu jako zrnko písku v pouštích, je totiž skoro úplně nemožné vymýtit falešnou představu o obzvláštní životní spokojenosti lidí, jichž musí být poslušna celá armáda pracovníků, nebo jimž se skoro celý svět s úctou klaní. Podle mínění druhých jsou úspěšní lidé šťastní, avšak ve skutečnosti jsou naopak spíše politováníhodní, neboť toliko trvalá osobní nespokojenost, neukonejšitelná ani největšími úspěchy, kterých se lidé jsou s to domoci, vzněcuje je k nezměrné aktivitě, jíž je třeba k dosažení a k neustálenému udržování výjimečného postavení ve společnosti. Jsme-li ohromováni výkony jednotlivců v nejrůznějších oborech lidské práce, měli bychom spíše

než na radost, kterou snad mohou pociťovat nad zdařilým dílem, myslit na jejich osobní nespokojenost, nešťastnost a duševní rozervanost, která je vždy, byť jen nepřímou, matkou všeho velkého, co je zplozeno prací a duchem lidským. Smutkem mohutníme a z bolesti tvoříme.

Jak lidé čistě požívační, tak i lidé pracovití, činorodí bojují tedy o své štěstí, avšak žádný z nich si dokonalý, šťastný život nevydobývá. Ovšem čistá požívačnost, plané rozkošnictví, a pracovitost, jsou jen dva nejextrémnější způsoby boje o štěstí, neboť každé lidské úsilí, každý způsob lidského života vůbec, je pokusem vybojovat si spokojenost, životní pohodu. Cesty k dosažení štěstí jsou tisíceré a nejrozličnější, jenže žádná nevede konec konců k cíli, a proto je také těžké a snad i zbytečné pátrat, která z nich je lepší a která horší. Žádná z nich není ani tak úspěšná, aby čistě s hlediska osobní spokojenosti stálo za to podstupovat všechny útrapy, k nimž nás svádí, a ploužit se trním a hložím, jímž jsou vystlány. Přesto přese všechno jsou však lidé nezvratně přesvědčeni, že šťastného života lze dosáhnout, že štěstí a naprosté spokojenosti lze na tomto světě dosíci a, chtějíce nás i sebe o tom přesvědčit, poukazují především na ži-

vot druhých lidí, který v jejich očích je bezesporu šťastný. Dokonce ani ti lidé, kteří mají velmi pestrý osud a kteří se sami přesvědčili, že ani v jedné ze svých nejrůznorodějších životních situací se necítili šťastní, nevěří v nedostižnost šťastného života a nadále se domnívají, že by byli úplně šťastní, kdyby zaujímali místo druhých a nikoliv to nebo ono, které jim právě osud uštědřuje. Lidé se domyšlejí, že všichni druzí jsou šťastní, jen oni nikoliv. Chudý nevěří bohatému, že by mohl mít nějaké stesky a žaly, které by mohly plně zachmuřit jeho život, a naivně se domýšlí, že bohatec nemůže být vůbec nešťastný již proto, že si může dopřát, co se mu zachutí, na příklad humří majonésu. Naopak zase bohatý má málo porozumění pro svízele chudých a domnívá se, že jen takový člověk může být šťastný, poněvadž ho nikdy nemohou stihnout třeba trampoty s péčí o uchování majetku. Opuštěný člověk nedovede zase pochopit, že by mohlo něco sužovat život člověka, který má krásné děvče, anebo dále zneuznaný literát je zase třeba přesvědčen o absolutní duševní vyrovnanosti a spokojenosti slavného spisovatele. Lidé jsou dokonce schopni záviděti „životní pohodu“ i nejbědnějším tvorům lidské společnosti, dejme tomu, i doživotním vězňům, poněvadž tyto nemůže rmoutit právě

taková starost, jaká postihla je. Pevná víra lidská ve štěstí, v poklidný, plně spokojený život je ovšem pouhopouhá iluse, bludná domněnka. Nemocný člověk třeba věří, že by mu zdraví stačilo k naprosté spokojenosti, ačkoliv miliony lidí zdravých se ze svého normálního tělesného stavu pramálo radují a ačkoliv i sám nemocný se přece musí upamatovávat, že dříve než ho postihla choroba, nebyl nikterak spokojený a šťastný. A právě tak jako zdraví, tak i skvělá materiální zabezpečenost, nejúspěšnější práce, nejkrásnější lásky atd. jsou samy o sobě i dohromady pochybné a rozhodně alespoň nedostatečné zdroje lidského štěstí. Každý člověk však věří, že k úplnému štěstí dostačuje vždy právě to, co se mu nedostává, takže známé lidové přísloví: sytý hladovému nevěří, mohlo by stejně dobře znít i obráceně: hladový sytému nevěří.

Klamná, avšak nezdolná víra v dosažitelnost naprosté osobní spokojenosti je ovšem sociálně velmi blahodárná, neboť je zdrojem veškeré lidské aktivity, hybnou silou veškerého pokroku lidské civilisace a kultury. Kdyby této klamné víry nebylo, kdyby lidé v dosažitelnost štěstí na tomto světě nevěřili, stěží by se za něčím pachtili a stěží by vůbec co podnikali. Rovněž tak blahodárná jako víra v do-

sažitelnost štěstí je pochopitelně i reálná nedosažitelnost plně šťastného života, která lidem nikdy nedovoluje ustrnout na mrtvém bodě, po ničem dále již nepídit, nebažit a oddat se prožívání selánek. Nedostižnost štěstí alespoň bezpečně zaručuje, že se z lidí, homines sapientes, nestanou šťastní, avšak slabomyslní a v sladké nečinnosti zapáchající výkalníci. Každá věc má však i svoji stinnou stránku a tak i klamná víra v dosažitelnost štěstí je v mnohotvárném životě lidstva i původcem zjevů neblahých, nesociálních, neboť konec konců i všechny zločiny jsou jí podmiňovány. Slepá víra v možnost dospěti štěstí vede v životě opravdu k častým a četným politováníhodným výstřelkům. Vzpomeňme třeba jen kolik lidských existencí bývá mnohdy ničeno toliko proto, že některý jedinec tím získá jistou materiální nebo imateriální hodnotu, která podle jeho klamného domnění mu má dopomoci ke štěstí, avšak nikdy nedopomůže. V takovýchto případech je fiktivní víra ve štěstí jistě nežádoucí a lidé by si měli proto uvědomit nedosažitelnost spokojeného života a počítat s ní alespoň v těch případech, kdy předem bezvýsledné způsoby o dosažení vlastního štěstí uvrhávají jiného člověka nebo jiné lidi, a někdy dokonce i celé miliony lidí, do svízelů a utrpení, ne-li přímo do záhuby.

Poznání nedosažitelnosti naprosté životní spokojenosti, šťastného života není tedy přece jen tak naprosto bezvýznamné a zbytečné, i když lidé budou nadále, alespoň vnitřně, pocitově, vždy přesvědčeni o pravém opaku, neboť z tohoto bludu je nevyvedou nikdy ani vlastní bolestná zklamání, kterých se dožívají, dosahují-li podmínek, jež pokládali za dostatečné k šťastnému životu a jež jim přesto štěstí nepřinášejí. Trvalé štěstí je zásadně nedosažitelný stav duševní. O štěstí mohou lidé jen zápasit, usilovat, avšak dosáhnout jej nejsou a nebudou s to nikdy. Od dob Darwinových se hlásá, že život je boj, leč v pravdě je život ještě trpčejší, jelikož je jen pouhým bojem, bojem bezvýsledným, nenesoucím jednotlivci, hledíme-li jen na jeho osobní spokojenost, celkem žádného zisku. S hlediska subjektivního je to tedy planý boj, nebo, správněji řečeno, pouhá hra, úsilí sice enervující, bolestné, avšak neplodné.

Přestože žádný člověk nedosáhne za své pozemské pouti plné spokojenosti, přece každý člověk, jak jsme poznali, v její dosažení věří a dokonce přesně ví, co by ho mohlo učinit šťastným. Je-li tedy víra v dosažení štěstí a poklidu, víra, že za jistých podmínek by se člověk cítil zcela šťasten, právě tak naprosto

klamná jako i nezdolná, je nezbytné, abychom se snažili blíže poznati prameny tohoto neochvějného bludařství. Bludná víra ve štěstí je jednak, jak již bylo naznačeno, vzbuzována lichými, klamnými nadějemi, jednak zkreslenými, pravdě neodpovídajícími vzpomínkami. Pokud jde o vzpomínky, namlouvají si lidé, jak krásné a šťastné doby prožily kdysi, v dřívějších letech, ačkoliv ve skutečnosti to byly doby pramálo šťastné. Lidé se totiž vzpomínkami naučili přespříliš dobře vzpomínat na minulé časy a milovat je jako zašlé zlaté věky, ježto ve vzpomínkách z nich eliminovali všechnu hořkost, bědnost a všednost. Jen tak se mohly šťastné záchvěvy duše z minulých dob rozrůst v údobí fantastického štěstí. Vzpomeňme třeba jaké štěstí se vkládá do prvních lásek, jak krásně jsou nám líčena prvá erotická vzplanutí a jak i my sami své prvé citové výboje si krásně představujeme, ačkoliv, chceme-li se dívat trochu opravdověji a věcněji na své mládí, nalezneme na tisíce oprávnění si je zošklivit pro jejich zdlouhavost, nemotornost, prostoduchost a obvykle i značnou komičnost. Člověk, nedocházející neustále štěstí, stále klamaný ve svých očekáváních, kreslí si však optimisticky alespoň minulost a činí si tak z ní útočiště před bolestmi soudobého života, útočiště před stále ho zraňující

skutečností, přítomností. Falešnými vzpomínkami tvoří si vylhané ráje, z nichž byl vyhnán, jež ztratil, podobně jako falešnými nebo snad jen kusými zprávami z historie je sváděn věřit, že lidstvo žilo kdysi v utěšenějších poměrech. Připomeňme si na příklad jen slova Máchova: „ztracený lidstva ráj“, jimiž opěvá „dětinský svůj věk“, nebo verše jiného českého básníka, které velebí antický život, avšak ve kterých je již zcela právem vyslovována obava, zda k tomuto obdivování nejsme sváděni zkreslenými zprávami, z tehdejších, dávno zašlých dob: „Život je hloupý. Zošklivena všecka / má duše počne někdy toužiti / po zlatém slunci pradávného Řecka. / Tam stálo za to život prožíti. / Tam požitek a rozkoš slinou hříchu / židovská nekazila morálka, / a v olivových sadů vážném tichu / filosofií kvetla zahálka. / Tam v pyšné kráse kvetla lidská těla / a vášeň žhnula v krvi hetéry / a mládež v boji slavnou smrtí mřela / pod mečů třeskutými údery. / To všecko je tak dávno, že to ani / už není pravda. Snad jen odkazem / umělců dávných hypnotisování / truchlíme nad vysněným obrazem.“

Ovšem právě tak jako lidé nacházejí štěstí v minulosti, tak jsou i pevně přesvědčeni o štěstí, které jim kyne v budoucnu, a právě vy-

lhané štěstí zašlých dob je v těchto bludných nadějích silně podporuje. Lidé si třeba namlouvají, jak šťastní by byli, kdyby se mohli třeba jen procházet se svou nedostižnou zbožňovanou milenkou, avšak, dopřeje-li jim osud dosíci tohoto přání a učiní-li z toužené osoby dokonce jejich ženu, poznají, že to valným štěstím není a duše jejich zůstanou nadále nespokojené a neklidné. Přesto ani takovéto trpké zkušenosti nejsou mnoho poučné a lidé se slepě oddají novým nadějím, klamné víře, že třeba s jiným partnerem by mohli opravdu žít v plné a věčné blaženosti, soudíce, že partner, o kterém snili a kterého právě získali, není přece jen ten pravý. Najdou-li si pak nového partnera a rozejdou-li se s prvým, začnou však brzy snít zase o třetím a nakonec v svých tužbách se třeba obrátí nazpět k prvému, jelikož, dík zkresleným vzpomínkám, zjistí, že pravé štěstí prožívali vlastně s ním.

Nebo uveďme příkladem jinochy, kteří poznávají „lásku" prvně v pochybných krčmách, toužíce a teskníce při tom po náručí dívek, které by opravdu mohli milovat a po jejichž boku by prožívali, jak jsou pevně přesvědčeni, opravdový rajský život. Ti pak, když posléze jednou se domohou svých ideálů a ustanou v přístavu manželském, vzrušují se na-

opak zase bouřliváckými kousky svého mládí a vzpomínají na svůj prostopášný život s nejsilnějšími emocemi, přestože kdysi, ve skutečnosti, byl tento způsob života nakonec provázen jen hnusem a nejtěžší sklíčeností. Nejkrásnější chvíle života člověk prožil a nejkrásnější chvíle života mu kynou, jen přítomnost, skutečné prožitky nestojí za nic nebo alespoň nikoliv za mnoho. Šťastné je lidská minulost a mnohá štěstí věští budoucnost, avšak život opravdu žitý, drsná skutečnost, je více bolestivá než šťastná. Člověk, jakožto nepolepšitelný důvěřivec v lidské štěstí, je obětí lživých vzpomínek a klamných nadějí. Proto také lze snadno pochopit jeho časté irracionální a nerozumné lpění na starém pořádku věcí, na starých formách života a naopak i stejně často irracionální a nerozumnou touhu po novotářství.

Štěstí, jak zřejmo, je bludička, která provází člověka od kolébky do hrobu, přízrak, který se ihned rozplývá, chceme-li jej nahmatati, věříce v jeho reálnost, a který se však nato znova objevuje, ovšem ve velké vzdálenosti. Člověk se vzněcuje vzpomínkami a nadějemi, štěstím, vzcházejícím z reality opracované lidskou psychou, avšak v skutečném, reálném životě se štěstí nikdy nedomůže. Okouzlující

vzpomínky a hřejivé naděje nemají skutečného substrátu ve světě a mohou-li být přesto přece jen quasi hmotné, stává se to uměleckou tvorbou. Právě tak jako ve vzpomínkách a nadějích každého jednotlivce, tak i v uměleckých dílech shledáváme se totiž se světem, který je jen odleskem, zkresleným obrazem světa skutečného, neboť umělec je právě člověk, který své lhavé vzpomínky a klamné naděje dovede vtělit do slov, barev, tonů a kamene, a tak je tlumočit, postavit na odiv druhým lidem. Ráj nelze na světě nalézt ani uspořádat, ráje mohou být jen umělé. Prostoduše a surově mohou být vytvářeny přeludy, vyvolanými třeba opojnými nápoji, halucinacemi, které se dostavují po požití mnohých fantastik, nenásilně pak vzpomínáním a fantasováním, které zvláště nadaní jedinci jsou schopni zvěčnit v uměleckých výtvorech. Štěstí je artefakt a proto nelkejme přespříliš nad jeho marným hledáním v životě a využívejme plně alespoň šťastných chvil, které nám umožňuje prožít artificiální krása skutečnosti, odbolestněné uměleckým podáním.

Bohuslav Brouk: Bludnost jedné představy. Obálku navrhl akademický malíř Karel Černý. Vytiskla knihtiskárna Litera v Praze X. Jako soukromý tisk k Novému roku vydal autor.

Glück
Szerencse
Štěstí
Szczęście
Счастіе